

GERELYES ENDRE:

VAKÁCIÓ

ÜGY ÉRZEM, HOGY EGYRE SZÜKÜLŐ körben és egyre gyorsabban haladok egy riasztó centrum felé. Hallatlan energiával vetem magam a tantestületi intrikákba, szakfelügyelőim jóságos tanácsait fanatikus hittel és hálával fogadom. Józan pillanataimban felháborodottan töprengek, kutatom az okot miért lettem a nagyobb rutin, a precízebb, látványosabb óravezetés ellenére rosszabb tanár, mint a kezdet korszakában? Kisérletező kedvem felszívódott és elapadt.

Aki keveset mozog, elpetyhüdik. Lehet, hogy — remélem, csak esetemben, — a mozdulatlan életforma meglágyítja az agyat? Ez tény, s az ellene vívott küzdelem nem destruktív fantáziálás, csupán ma még — megoldhatatlan. És más baj is lehet. Tanárnak lenni: százszázalékos hivatástudatot, s tökéletes koncentrációt kívánó foglalkozás. Azokat az erőket, melyek egy tanárt igazán jó tanárrá tesznek, másutt vetem be, az írásra tartogatom őket, ezért keletkezhetett rövidzárlat, Nagyon elterjedt, s azt hiszem veszélyes hiedelem, hogy a tanári és írói pálya rokonszakma. Egy írónak végső soron felderítőnek, pionírnak, hódítónak kell lennie, a tanár pedig kolonizátor. S egy hátszországban mi az ördögöt derítsen fel az ember?

Szeretek — szeretnék még — tanítani. Keresem a menekülés módját, védekezni akarok, s megvédeni a fiúkat is — ennek a lassú elbutulásnak, ambíciótlanságnak a következményeitől.

—[]—

Otthon félenken pengetem a gondolatot. Anyámék meglepően engedékenyek, csupán az egyre görcsösödő-hidegedő idő és a borvidék veszélyeire figyelmeztetnek. Nagypapa bosszúsan lengeti fehér haját.

— Bolond vagy te, öregem! Egyáltalán sejtet, miféle munkára készülsz? A nyelved lóg majd miatta. Kényelmes, fűtött helyed volt, te meg mész az őszbe! Ilyesfélét csak ütődöttek tesznek.

Vitának helye nincs. Különben is tudom, hogy az öregúrnak, a maga módján igaza van. Aki hetvenöt esztendejéből hatvanötöt kalapács, kasza, csákány mellett töltött, mert nem tölthette másutt, aki belerokkant a munkába, mert kénytelen belerokkani, joggal nevez ütődöttnék. Nagymama sopánkodva sűrűg körülöttünk.

— Jaj, fiam, hát elmész mégis?

— Nem olyan nagy ügy ez. Ott töltök egy hónapot, azután megyek máshová.

— Csak akkor, legalább, ha itthon vagy, ne nagyon emlegesd!

— Miért?

— Jaj, te. Hát, ha megtudják, hogy nem vagy már tanár, hanem . . . ilyen kőbányász vagy mi . . . hát mit szólnak majd ehhez a népek?

—□—

AKI A „SZAKMÁBAN” HALLOTT ERRŐL az alapjában jelentéktelen dologról — egy-két kivételtől eltekintve — kételkedik, vagy sunyi szenzációhajászásra, önreklámozásra gyanakszik. Törvénszerű. A Belvárosi Kávéház néni-kéinek és öregurainak délutáni tereferéje aszkéta szerzetesek lakonikus eszmecseréje az irodalmi élet hangyabolyához képest. Minden szándék és vélemény, minden kimondott, vagy leírt szó más akusztikát kap, minden gesztus torzul abban a kiscserkészek játékát idéző riadóláncban, abban a fülbeduruzsoló ájtatosságban, amely szerteszét folyik. „Száll az ének szájról szájra . . .” Két példa a kétmillió közül.

A fiatal költők pécsi tanácskozásán, egy pillanatra később, hogy Gy. I. a mikrofonhoz lépett, Cs. I. feldúlt arccal felemelkedett és kiment. Ki kellett mennie. Nyomában kaján suttogás fakadt, s hangos megjegyzések is röptek utána, mert mindenki tudta, hogy vannak bizonyos vitás kérdések kettőjük között. Amikor Cs. két perc múlva kisimult arccal visszatért, s lelkében megnyugodva letelepedett a helyére, sokan csaknem gyűlölködve nézegették. Dehát hogyan? Lerombolt egy oly szépen bontakozó sztorit. Az *Élet és Irodalom* egyik ezévi számában Cs. T. cikket írt, melynek egyik passzusa így kezdődik: „Mondják, hogy a tehetséges fiatal prózaíró . . .” stb. Következik a fejtelevés, tudnillik az, hogy az illető prózaíró szerint itt az ideje az idősek és egy kicsit kevésbé idősek radikális félre-rugdosásának, s a fiataloknak kell az irodalom becsületét visszavívniok. Mivel a dolognak előzményei voltak, tudom, hogy a bekezdés reám céloz. Én azonban azt is tudom, — és a cikkíró is tudta, — hogy ilyen korlátolt ostobaságot sehol, soha nem mondtam és nem írtam. A cikk ennek ellenére, bonckés alá veszi ezt az el-nemhangzott véleményt, miszlikbe aprítja, hősileg zúzza széjjel. Elgondolkodtató árnyékbokszolás. Miért ez az egész durva félrefogás, ha gyanakvó vagyok, rossz-indulat? Hát istenem. „Mondják, hogy mondta.”

—□—

AZ ÚJ BADACSONYI ÉTTEREM ridegen ázik a szemerkélő novembert esőben. hatalmas üvegfa reménytelenül csillog, mint egy üvegszem. A sétányokon néhány esőköpenyes, roppant óvatossággal sétálgató néni, talán a füredi kórházból jöttek. Néha befut egy néptelen vonat, lehangoltan áll egy darabig és elégedetlenül, komoran ered útnak. A szappanszürke vizen fekete madarak buk-dácsolnak, csapatostól sodródznak a tó közepe felé. Messze, mint egy tengerészfilmen, a pára és köd mögött elhúz egy kései vontató. A szemközti part láthatatlan, a szürke víz, mintha fölkanyarodnék a felhők közé. Az ember nehezen igazodik ki benyomásai, hangulatai között. Az eső, a néptelen part, a parttalan víz lehangol, magányt sugall, szinte szorongást kelt. Nem jó sokáig ténferegni a parton, mert a vízbedobált kövek magányos csobbanása könnyű szomorúságot fakaszt. A megsárgult nád azonban izgatottan zizeg-mozog, a ritkán induló réven csuklyás

matrózok veszekszenek, s otthonosan hajítják a csikket a vízbe. Szepezd felé, melyen benn a tóban, halászbárkák állják az esőt. A madarak sértéseket kiáltoznak a part felé.

Nyáron ez a tó — pancsoló és vitorlázó emberfüzéreivel, a part neonbaöltözött presszóival, szeszélyes, otthonos, derűs. Most csendes és méltóságos. Tétova felelősség kél az emberben, ha látja. Most ő a Balaton.

KÖVÉRSZEMŰ, HIDEG ESŐ HULL, s a felhő, ide, a hegy lábához is lejött. Álldogálok a szakadékos vízmosásban zuhogó pizskossárga csermely partján, keresem a bányához vezető utat. Sehol semmi nyoma, tanácstalanul ázom.

— Tessék csak mindenütt velem jönni, én majdhogynem a bányáig megyek. Merthogy mi a kolóniában lakunk.

— Dehát hol menjünk, tessék mondani?

A kis, kövérkés, vidám asszony furcsálkodva néz, gumicsizmája mellett pezseg a víz.

— Hát hol mennénk? Itt az úton, ahol mindenki megy.

Ahogy följebb-följebb érünk, az esőből lassacskán hó lesz, s a szél besodorja még a kabát alá is. A csúcstól már nem túlságosan messze, rendszertelenül épített, fehérfa házcsoport mosakszik az esőben-, hóban. Hosszú, alacsony, apróablakos épületek, fonott vesszőkerítés, vagy kukoricaszár-sövény övezi valamennyit.

— Ez a kolónia?

— Ez, hogy az isten rogyassa rá az eget! Most már ugyan tűrhetőbb, mert hogy a közös konyhákat megszüntették. Tudja mi volt itt azelőtt? Az asszonyok a térszazagattóval verekedtek, a többiek meg odagyültek és biztatták őket. — Panaszodom a hidegre, mert szeretnék bejutni a lakásába. — Nálunk éppenséggel megmelegedhet, hacsak nem zavarja, hogy sokan vagyunk.

Végtelenül kicsi, tiszta konyha. A falnak szürke kredenc támaszkodik, mellette asztal, két szék. Két apró gyerek tanul az asztalnál, ha a fiú figyelmetlen, a kislány oldalba böki. Az asztal és szekrény között oldaltfordulva, óvatosan egész jól el lehet csusszanni. A csikótűzhely és a szék között is remekül elfér egy ember. Egyebüttl hely nincs.

— Hányan élnek ebben a lakásban?

— Hatan, kedves elvtárs. Most tessék velem jönni! — Kinyitja a szobaajtót, int, hogy nézzek be. A szoba is kicsi, négy nagy ágy terpeszkedik benne, egyéb bútor nincs, nem is férne sehová. — Ez a helyzet, látja. A két kicsi, aztán a tizen-nyolc éves fiam meg a lányom, az uram. Ők hárman, most is a bányában vannak. Pedig jobban szeretjük, ha külön műszakba járnak.

— Miért?

— Merthogy akkor jobban tudunk enni. Két bandában eszünk, s amíg az egyik fele eszik, a másik áll és nézi.

— Az üzem nem tud segíteni?

Gyanakodva nézeget, fontolgatja, mit mondjon?

— A kedves elvtárs ellenőr? Ha pedig olyan újságíró féle, akkor abból nekem kellemetlenségem lehet, ha kiírja a nevem.

— Ha nem akarja, nem írom ki a nevét.

— Semmiképpen sem akarnám, kedves elvtárs.

— Az üzem nem épít lakásokat?

— Épít is, kap is. Uzsán osztják széjjel, de én bizony elégedetlen vagyok velük. Nem gondolnak eleget velünk. Nézze csak, itt lakom ebben a lukban, hatodmagammal, igaz? Mellettünk meg, a másik házban heten vannak, az egyik tébécésnyás. Hát így aztán nem nagyon lehet jól élni, igaz?

— Építeni kellene. Három keresetre...

— Hát, kellene. Csak ugye, ez a három kereset hatfelé megyen. És nem is sok a pénz. Eső, hideg, fagyszabadság, meg minden. Ilyenkor erősen csökken a keresmény.

— Nem ígérek lakást?

Türelmetlenül int, hátrataszigálja a kislányt, s a tűzhely alá kergeti a macskát.

— Ígérek. S mi most ebben az ígéletben lakunk. Mert ha protekció lenne, lakás is lenne. Elmondhatni, hogy ilyen rosszul kevés család lakik, mint a kolóniabeliek. Mert ezek nagyon régi, rossz házak. Szóval ígérték egy kétszobásat. Elszámolták, sógor adta komának, nem nekünk. Hát persze, azután én se hagytam magam, s legalább jól megvertem azt az asszonyt, aki kapta. — Elégedett a hatással, elmosolyodik. — Bizony, nagyon nagy harc volt, kedves elvtárs. Mert ugye, gondolhatni, hogy az se hagyta magát. Azért persze, ha nagyon akarnák, lehetne itt segíteni.

— Hogyan?

— Amit én mondok, megtanácskozták már az itteni népek. Itt vannak ezek az öreg házak. Lakni még sokáig lehetne bennük, de kicsik. Nohát, azt kellene cselekedni, hogy a népek esettebbjeinek lakást adni, s régi lakásokat meg eladni. kis részletre annak, aki meg tudja venni. Érti, kedves elvtárs? És két lakásból csinálhatnánk egy jó nagyot.

• Szedelőzködöm. Még egyszer elmagyarázza merre kell mennem. A konyha üveges ajtaja — ez az egyetlen fényforrás is — a vízbenúszó, apró udvarra nyílik. Bevág a szél és meglebbenti a pirosimzésű falvédőt, melyen három összekapaszkodó kis matrőzgyerek menetel. A középső harmonikázik, körben felirat:

„— Mi a gondot nem ismerjük,

Csak dalolunk és vidáman élünk.»

—[]—

— A LEGÓRIÁSABB HÜLYESÉG, MEGMONDANI, hogy ki vagy tulajdonképpen. Teljes inkognitó. Odamész, dolgozol, behatolsz a bizalmukba és garmadával hull üledbe a téma.

Ezt a tanácsot vagy hárman a fülembé duruzsolták. A fertőzöttség jellemző tünete. Hisz ez így valóságos spionkodás, — bármennyire jószándékú is — és erkölcsstelen. Táptalaja az a miszticizmus, amely az üzemi környezetet, a munkáshóst, bizonyos művészi berkekben körülveszi. Szocialista sznobizmus. Olyan emberek által szított, korlátolt hangulat, akik még ma is romantikát, kuriózumot látnak a munkásokban, akik annyit tudnak róluk csupán, hogy ők az élcsapat, és hogy róluk írni, ez holtbiztosan szocialista irodalom.

Tizenhat-tizenhét éves koromban mindenáron "szabályos" munkásnovellát akartam írni, s kerestem azt a sémát, melyet az akkori irodalom egynéhány "alkotásából", harmatgyenge filmekből és hazug festményekből kitűnően ismertem. Tervemről kétségbeesetten mondtam le, mert egyetlen ilyen modellt sem találtam. Én csak Környei Lacit, meg Csongrádit, meg az öreg Gubánt ismertem, s mit kezdhettem volna velük, hisz a fiatalabbak a "haverjaim", az idősebbek az ismerőseim voltak, s mindössze annyi különbség volt közöttünk, hogy reggel én Tárjánba utaztam iskolába, ők pedig az Üveggyárba mentek.

A sematizmus abszurd és sértő egzotikuma még ma is kísért. Ma is hősként ünneplik — jobboldalon korlátoznak tartják — aki üzembe, bányába vagy téeszbe megy, s beleszimatolván a levegőbe, s egy két zamatos szólást feljegyezve a noteszbe, megtér "hódító" útvjáról. »Abszolút inkognitó, öregem« tehát álcázom magam, s megtévesztvén a bennszülötteket, férközsem bizalmukba, lessem el nyelvüket és szokásaikat, s az anyaggal térjek vissza a civilizáció boldog kebelére. Lehetséges, hogy halántékomon ősz tincsek hirdetik majd vállalkozásom roppant veszélyességét.

Ez azonban — eltekintve attól, hogy az embert két másodperc multán elárulják a tenyerei, — az ott dolgozó emberek pofátlan és urbánus félrevezetése, megsértése. Feltétlenül eljön — talán itt is van — az a politikai, irodalmi pillanat, amikor nem a Munkásról és Parasztról kell írni, hanem emberekről, akiknek külsejét, mozgását és pszichológiáját persze nagymértékben alakítja környezetük. De emberek és nem a századvég naturalista vadállatai, nem a sematizmus materialista félistenei. S a megközelítésnek ugyanazt a humánumát, tiszteletét várják, mint akárki más. Ma, amikor a munkásosztály, vagy parasztság életformája, gazdasági lehetőségei, politikai pozíciója alapvetően megváltozott, nem lehet a régi eszközökkel és irodalom szemlélettel közeledni — még balról sem — hozzájuk. Úgy gondolom, ma az a mű szól igazán a munkásokról és nekik, amely elsősorban az embert keresi, emberi hibáikra, értékeikre mutat. És ezekben a művekben lekopik róluk a romantika megalázó bohócfestéke, s neveltségessé válnak azok a törekvések, melyek olajfoltokkal, revolveresztergával, vagy fejtőkalapáccsal — és csak ezekkel — akarnak életet injekciózni fafejű homunkuluszokba.

—II—

KIBÉKÍTHETETLEN IDŐ. A szürke égből szakad a havaseső, a sziklás, földes ösvény orrabuktatóan meredek. Akik a badacsonytomaji kőbányában dolgoznak, Tördemicről, Gulácsról, Korkovánból naponként ilyen ösvényeken kapaszkodnak fel, vagy topognak lefelé. Az út, körülbelül öt-hét kilométer. Szállítóeszköz nincs, sokan tizenöt, húsz éve tapossák ezeket a köveket.

A négyes brigád, s sűrű hó miatt, a melegedőben ül. Bazaltfalu, pala tetős épület, az emberek elhítetik magukkal, hogy a kis dobkályha fel tudja fűteni. Csaknem a hegy tetején lapul, körülötte brummog a szél. Körbejárók a padok előtt, lekezelünk, bemutatkozunk. Elnyűtt, vagy lebírhatalan energiájú arcok. Vidáman, kicsit lekezelően, kicsit megilletődve nézegetnek, suta csodabogárnak tartanak.

— Az elvtárs itt akar dolgozni egy kicsit — mondja a bányamester.

— Majd megúnja — vonogatják a vállukat — nincs magának ennél jobb dolga?

— Aztán, amit lát azt meg is írja?

— Meg.

— Mindent megír? Azt is, ha valami rosszat lát?

Megnézem a kérdezőt. Idősebb, őszülő, sárgásbajúszú ember. Ha jobbra, balra néz, nem a szemgolyóit, a fejét mozdítja.

— Igen.

— Hogyha például valakinek panasza van, azt is?

A bányamester idegesen mosolyog és mosolyogva idegeskedik.

— Az elvtárs ide nem panasznápra jött. Megismeri a munkát, meg ilyesmi.

— Föltétlenül megírom, azt is.

— Akkor — mondja a sárgabajúszos, — legyen holnap szerencsém.

Másnap már vékony jég ropog a bakancs alatt. Keresem a »delikvensemet,« mondják, hogy arrább ássa le a határkövet. Ezzel a kővel szinteznek, s mérik, mennyit haladnak előre. Nem lehet a vakvilágba menni, közel vannak már az orgonák. Ássa a követ, körülfordeli, simára tapossa. Köszönök, kelletlenül fogadja.

— Berukkoltam — mondom — folytathatnánk azt a tegnapi dolgot.

Mélységes figyelemmel lapátolja a földet.

— No, akkor mindjárt beállhat a csapatba, úgys emberhiányunk van.

— Úgy emlékszem, akart valamit mondani nekem.

Fölnéz, erre-arra forgatja a fejét, s tovább lapátol.

— Nem tudom — mormogja — nem is tudom én már, mit is akartam mondani

A LEROBBANTOTT KŐ, MEREDÉK HEGY módján tornyosul fölénk. Belepte a hó. Elébe egy szál sín vezet, s szétágazik, mint a kéz öt ujja. Az apraját felvillázzuk, a többmázsás, vagy tonnás darabokra vékonynyelű acélkalapáccsal mennek. Előtte sokáig nézegetik a bazalttömböt, a virtuózok meg is tapogatják, s azután nyugodt, erős, pontos csapásokkal repesztgetik széjjel. Aki ismeri a kő természetét, szilánk nélkül dolgozik, s aki nem, kiütheti a szemét. Vagy másokét. A csillék zörömpölve és zuhogva telnek. Egy-egy ilyen vasbölcső háromnegyed köbméter. A kézrevaló darabokat mellmagasságig emeljük, s térddel, derékkel segítve, gyűlölködve taszítjuk a csille belsejébe. A kezek szerencsére hamar megdermednek, érzéktelenné válnak a hó hidegére. A második csillénél elfárad az alsókar, meg a váll. Később a derék, a combizmok, azután minden. Pihenni nem nagyon lehet, ha az idő engedi, »hajtani« kell.

— Vigyázzon azzal a kővel — rikoltozik a vad csattogásban Hári — vigyázzon vele, olyan éles, mint a kés.

— Mennyit adnak egy ilyen csilléért — kérdezem, s a sikos kövek miatt dühöngve, megvadulva rakodom.

— Egy rakott csille kettő forint ötven.

A csille vizes vasa újabb keserűség. Egy ilyen csillét is munka megpakolni, s hogy valamennyire jó nap legyen, huszat-huszonötöt kell rakniok. S még ekkor sem rózsás a helyzet, mert a kényszerű fagyszabadság erősen lefaragja az átlagkeresetet.

A kerék megzökken és mert a váltónál elmulasztottam a gyors, erős taszítást, kiugrik a sínről. A tízmázsás teher bénán ül a sáiban. Egyszerre öten szaladnak ide, emelőrúddal mozdítják, lökik, s újra ott a sinen. — Nem fogadtak még be — gondolom, kicsit keserű szájjal — egymásnak csak ketten segítenek.

— Lehet tovább tolni.

— Miért keresnek maguk ilyen gyengén?

— Mert mink az Építésügyihez tartozunk. Ha a bányászatnál volnánk, jobban keresnénk. Megérdemelnénk, higgye el. Ebbe a munkába bele lehet dögleni.

— Érzem

— Ilyen munkára az ember megérdemelne naponta száz forintot is.

— Hát, annyit nem — mérlegel Vitorlás — nyolcvanat, kilencvenet, annyit igen.

— S itt van a nyugdíj is. Ugye, az utolsó öt esztendő átlaga számít. Vegyünk példának egy tisztviselőt. Az még hatvan esztendő korában is vidáman dolgozik.

— Hacsak meg nem hibban közben — szúrja bele »Vincénk.«

— Hacsak. S hol tudok én ötvennyolc éves fejjel úgy dolgozni, mint fiatal koromban! Mindegyre csökken a kereset, vagy jobban-jobban kopik az ember.

— Megoldható ez valahogy?

— Megoldható. A nagyon nehéz munkánál tíz esztendőt kellene venni.

Visszatolok egy üres csillét, a szép, új, operett-overáll már olyan sáros, mint a disznó oldala. Kezdődik a taposómalom, nem akarok lemaradni, mindannyian sokkal idősebbek, mint én. Lemaradok. Mint egy örült hintán, le-föl, le-föl, s közben hallgatni az állandó dübörgést. S ez a fáradtság keltette fájdalom nem rohamszerű, inkább olyan, mint a gáztámadás. Elszótlanodik és behelyül egy kicsit az ember.

— Mondtam, hogy vigyázzon, — rángatja a vállam Hári, s bambán bámulok rá — nézze már a kezét!

Jobbkezemen, mintha vörös kesztyű volna. A vér végigzsinórozik rajta, s bőven csorog az ujjak hegyén. Körülsereglenek, nagy, zöldbőrű tenyerükkel, óvatosan forgatják a kezem, bólogatnak. »Vincénk« azonnali elsősegélyt és kötözést követel. Testületileg kísérnek a melegedőbe, most is szégyenkezem, tudom, hogy egymással nem csinálnak ilyen cirkuszt. Mosnak jódoznak és kötöznek. Ők is tudják, hogy fölösleges, öt perc mulva sáros rongy lesz a géz, de a »szabál« az az szabál.«

— Nem lehet játszani ezzel a kövel, hiába no, nem lehet játszani vele.

Magasztos menetünk ismét a sziklafalhoz vonul. Sopánkodnak és példákat idéznek. Részvétellel figyelik a sebesült hős kőhajigálását, de nem titkolják patriarchális elégedettségüket.

Büszkék a bazaltjukra.

—[]—

VALAMELYIK DÉLUTÁN FÖLTŰNIK Czanga lőmester méltóságteljes alakja, mögötte a »szárnysegéd.« Kis fatáskát hoznak, tempósan mozdulnak és keveset szólnak. Járásukban, nézésükben ott lüktet a felelős és veszélyes munkaszülte rokonszenves szakmai arisztokratizmus. Az egyre fogyó, mindjobban ösz-

szekapaszkodó, mereven védekező lábköbe apró gödröket ásnak, paxitrudakat helyeznek el, gyújtózsínórt vezetnek ki, betakarják kővel, földdel, és kész. Az őr már kimászott a zimankós tetőre, recseg a kürt és Czanga lőmester mérgelődve kergeti a lődörgő késedelmeseket.

— Nyomás innen, srácok.

A negyvenöt, ötven esztendősrácok eltolják a csilléket, s bevonulnak a melegdőbe. A komoly készülődés láttán megszeppenve nézegetem a nyavalyás palatetőt.

— Harminc méterre se vagyunk.

— Ez csak olyan búcsúbéli puffogatás.

Czanga lőmester elégedetten pillant a néptelen munkahelyre, szemére rántja a bőrsapkát, s hosszúnyelű piros zászlóval a kezében elballag a kanyarba. Kiáll és silbakol, nehogy valamelyik ütődött dieseles belevonatozzon a robbantásba.

Négy heves, vad dörrenés. Mindenki hallgat, elhúzódunk ajtótól, ablaktól. Csöndes szorongás lebeg körülöttünk. Ritkán, szeszélyesen pattogni kezd a kő. Egy félökölnyi darab rádobban a tetőre, de galiba nélkül legurul. Az ajtón is koppan, az ablak előtt is koppan.

— Tényleg, mintha búcsúban lennénk.

— Szenteltvíz — legyint Vitorlás — akkor szorul itt a kapca, ha hézagrobbantás van. A csille alá is búvik az emberfia. Akkor még Czanga se ilyen hegyes.

»Vincénk«, mint a munka géniusza terelgeti a népet.

— Gyerünk, gyerünk, emberek.

Czanga lőmester belép, kicsit kancsal szemével ravaszul sandít, s visszatartja a kihömpölygőket.

— Várjatok még egy cseppet, srácok. — Körülálljuk, nézünk, nem értjük. — Merthogy én azt mondtam Miskának, öt löket lesz.

Elismerően mosolyognak, a »szárnysegéd« elneveti magát. Valamennyien Miskára gondolunk, aki fenn kuporog a tetőn, árgus szemmel bámul szertesztét, vacog, s az erre tévelygő rőzszeszedőkre tiltón ordít, mint egy oroszlán. A hidegtől rezeg a nadrágja és várja a nemlétező ötödik robbantást. Később, amint zörögve vonulunk felfelé a csillékkal, Miska, meghallva a munkazajt, előbúvik, rázza az öklét, játszik, segít befejezni a viccet. Zsebrevág kétezer megjegyzést, vörösborostás fiatal képét felfújja, szájába sípot dug, és mögénk áll. Felfelé meresztett nyakkal, gyanakodva nézegeti a sziklahalmot. Ha felhangzik a sípszó, szétfutunk, mint az egerek. Rendszerint diónyi kövecske ugrál lefelé, de jöhet egy lavina is. Az emberek káromkodva csoszognak vissza, de sohasem Miskát szidják.

A hallatlanul nehéz, s primitív eszközökkel végzett kőfejtés, faragás, nagyon munkaigényes. A robbantás csupán első stáció, s amíg ott lenn vagonokba, vagy uszályokra kerül a darált, porrátört, vagy megfaragott bazalt, talán harminc kézben is megfordul. Egy csillás például tizenkét munkafolyamatot is végez, tisztít, villázik, tör, rak, szállít, alkalmilag a durva faragást is elvégzi. Bérük — azt hiszem. — aránytalan. Egy útburkolatként használt bazaltkocka kifaragásáért két forint úti a markukat. Egyik nap megpróbáltam ezt a kőfaragást. Két óra alatt készítettem el egy kockakövet és milyen csúnya volt szegény. Az idő persze arányosan csökken a szakértelemmel, de a fizikai fáradtság nem. Speciális acélkalapáccsal, vésővel dolgoznak, mert a bazalt játszva elintézi a közönséges vasat. A

faragók földig görnyednek, dühödt gyorsasággal ütik az ellenséges követ, s hogy egyetlen kis görcsöt leveregessenek róla, rávágnak talán százszor is. Harminc ilyen követ kell kifaragni, akkor megvan a hatvan forint.

A négyes munkahely szerencsés. A megrakott csille magától gurul az enyhe lejtőn, s üresen kell lejtőn felfelé tolni. Néhány fejtőhelyet egymás között »büntetőtábornak« emlegetnek. Az elszállítandó kőhalom sokkal mélyebben fekszik, mint a gyűjtő. Az emberek orra — amíg felyomakszanak a megrakott csillékkal — csaknem a földet éri, káromkodnak, köpködnek és verejtékeznek, karral-vállal dulakodnak a megrakott vaskocsival. A szállításért tíz méterenként három és fél fillér hull az ölükbe.

— OLANÉZZEN! — HÁRI, ÁLLÁVAL a távolabb áldogáló, három figyelő férfi felé int — jöttek írot nézni. A fene tudja, mit báméskodnak, az igazat szólva én nem nagyon szeretem a magafajtájú embereket.

— Miért?

— Mert énvelem nagyon kitoltak. Látja? — Orrom elé tartja a kezét. A két tenyér újjai hegyesszögben távolodnak egymástól, a mutatóujjak nyolc centire lehetnek. — Ilyen munkás vagyok én, húszévi emelgetés tesz ilyet az emberrel. Nem mondhatják, hogy semmi ember vagyok. S egy író azt írta rólam, hogy »majompofájú.« Megírta a családomat is, mindenki olvassa a faluban, mindenki röhög rajtunk. Hát az a fontos, hogy én majompofájú vagyok? — A villanyfény rápermetez széles arcsontjára, hátracsapott homlokára. Előrenyújtott kézzel áll, arcán panaszkodó nyugtalanság. — Rosszul tette, hogy ezt írta. Elhíheti, hogy azóta én még könyvet se veszek a kezembe.

Meggondolkodtatja az embert. Panaszkodtak így már nekem Kálban. Ott valamelyik újságíró közölt vérfagylaló leleplezést. Felháborodástól remegő hangon tudósította olvasóit, hogy riportútján benézett egy elhanyagolt portára, s egy szutykos, meztelen apróság fetrengett a porban. Az atyának persze szőlleje van.

Megnéztem ezt a házat. Olyan, mint a többi, nem tisztább, és nem is piszkosabb. Boruk van, de nem fogyasztanak többet, mint a normális átlag. Az illető újságíró esetleg nem tudta, hogy egy fürge kisgyerek csak akkor nem lesz maszatos, ha betegen fekszik az ágyban. És hogy harmincöt fokos melegben, kilencéves fejfelé miért kellene valakinek zsakettben tartózkodnia, nem lehet fölfogni. Illetve, pontosan fölmerhető.

»Majompofájú.« Hát mit tegyen szegény? S ez lenne itt a lényeg? Vajon az lenne az irodalom, vagy riport szerepe, hogy egyetlen külsejében, karakteresebb figura megteremtésért egy pontosan fölismerhető modelt kiadjon, nevetségessé tegyen? Rendben van, csapjon le az ember, ha akkora a véték, hogy érdemes, sőt, muszáj ütni. Ilyenkor jöjjön a név, meg a lakcím. De, hogy egy vértelen riport kicsit »földobódjék,« ezért megtépázni egy embert, vagy családot? Kérdéses mérleg.

És nem is csupán néhány embert érintő kérdés. A káptalantóti téesz elnöke félóráig kesergett és káromkodott hármunk előtt, mert egy tapolcakerényi téesz mákvirág vezetősége több hektó bort ellopott a közösből, s maszek pincében tárolva, sutyomban eladogatta.

— Sokan vannak ám, fön is, meg lenn is, akik azt mondják, no, összehoztuk a téeszt, megvan a harmincforintos munkaegység, rendben megy itt minden. A

Tészkes fenét! A földdel könnyebb boldogulni, de az embereket átállítani a nagy-parcellára! Az a nehezebb. S hogyan állítsuk át, ha azok miatt a disznók miatt az én szavam is csorbul? Mert az emberek azt mondogatják, azelőtt a Hadrovics Intéző lopott a báróéból, most meg a vezetőség lop. Hát akkor hogyan álljanak át?

Ebben az országban megnőtt a vezetők felelőssége, mert megnőtt a hitelük. S aki ma ilyen, vagy olyan módon hátbatámadja azt a hadmenetet, amely a szellemi, fizikai szegénység ellen, az »átállításért,« szocializmusért folyik, az nem »megtévedt, jó elvtárs,« hanem dezertőr. És ha ez gazdasági, vagy politikai vonalon igaz, helytálló irodalmi, publicisztikai téren is, hiszen egyik — talán legfőbb — feladata ez az »átállítás.« Lehetetlen, hogy valaki egy-kétnapos szegényes kávéházi szenzációért olyan sebet ejtsen, melyet családok, rokonok, jóbarátok sora hordoz. Tűrhetetlen, mert ebből születik a »nem szeretem a magafajtájú embert« — féle vélemény, az ellenszenv, az idegenkedés, végső soron a hitelvesztés, a könyv és újság gyűlölete. Akit a kígyó megmárt, fél még a gyíktól is. Az ember kényes jószág, óvatos kezet kíván. Aki ezt újságíró létére nem tudja, menjen a fenébe. Ne riportutakra.

MA „JÓ NAP” VOLT. A szél ide-oda hajkurászta a ködöt, hol Gulácsot, hol Sziglibetet burkolta fehér füstbe, de eső, vagy hó, nem esett. Egy páran huszonöt csillét raktak, s a többi se járt rosszul. Nincs kényszerű úcsörgés a melegegőben, nincs fagyszabadság, nőtt a kereset. Este nyolc körül susogva és percegve hullni kezd a hó, ez azonban mitsem ront az emberek kedvén. A brigád ma délutános, délben kezdett, este kilenc körül végez. A délelőtti műszakot jobban szeretik, mert szabad délutánt jelent, elvégezhetik a házkörűli munkát. Ilyenkor csupán az ólmos, zsigbasztó álmoság a kellemetlen. Érthető. Aki Tördemicről, Tomajból, vagy Korkovánból túristáskodik föl, hajnali kettő körül ébred.

Kezelünk és oszlunk. Zseblámpa jóformán senkinél nincs, olyan régen botorkálnak a hegy istenverte, köves útjain, hogy a lábukkal látnak. Kinn dohog a kis diesel, s testéről füles sapkájával csapkodva a havat, beállt a vontatónk. Végignéz a hat-hét, még itt üldögélő emberen.

— Vannak még, akiknek jól megy.

— Vannak.

— Pihennek, tömök a hasukat — vigyorog a szalonnázókra — lazálnak.

A »szárnysegéd« nagyot nyel, s mézes mosollyal kérdi.

— És hogy van a kicsi?

A vontató dühösen kitátja a száját, azután becsukja. Nem meri felvenni az egyenlőtlen harcot, leül. Bosszúképpen fejére vágja a sapkát, melynek két szárnya ambíciótlannul lefeg a füle mellett.

— Ja, magát meg — fordul hozzám — Czanga várja az irodán. Hogy megbeszélétek volna ma este a látogatást.

Kitopogunk a hulló hóba. A »szárnysegéd« diadalmasan károg utánunk.

— El ne felejtsd megmosni a kicsinek a hasikáját!

A vontató visszafordul, a sapka két füle most harciasan hintázik.

— Ha ide mindenféle huligánt beengednek, persze, hogy semmi fegyelem nincsen.

— Indíts már, te fülesbagoly!

Ektelen dohogással, peckesen eldöcögünk. Mögöttünk csikorogva pletykálnak a csillék.

— Nem is tudtam, hogy magának gyereke van.

Brummogva röhög.

— Ez a sok meghibbant sírkőfaragó . . . egy topolinóm van, amiatt szekíroznak. Puffadjanak föl. Szeretem a motort és kész! Az asszony is dolgozik, nem keresünk rosszul. Miért ne vettem volna? Igaz?

— Igaz. Mennyit keresnek?

— Ó ezerhármat. Én meg ezerhat-ezerhetet.

— A munka se rossz. Mert én szeretem a motort és kész. Nem vehettem Impalát, igaz? Így is kiemelt órabér ez — mondja büszkén és most olyan, mint egy dölyfös bagoly. — Kevesen keresnek itt jobban. A lőmesterek, Czangaék.

— Ők mennyit kapnak?

— Hát, ők még jobban. Attól függ, milyen munkát csinálnak. Esetleg tizenkét forintos órabért is.

— Ez igen.

— Csinálná a fene — rángatja a vállát — azt akarom én, hogy nyugodtan várjon odahaza az asszony.

Végighuhogunk a keskeny párkányon. A melegedőből fény fut a sínre. Valaki harsányan és hosszan káromkodik, az egyik bérelszámoló anyja istenét emlegeti. Dehát, hol nem emlegetik valamelyik bérelszámoló anyja istenét?

Czanga jóindulattal kancsalít rám, és csaknem kézenfogva kalauzol le a hegy északi oldalán. A fekete égből szálldogáll a hó. Már csak a rakodó duhogása hallatszik, vak egérvént botorkálok a lőmester után. Czanga frissen ugrál, néha rámkiabál — vigyázzon egy kicsit, nyakig megy a pocolyába, nem látja? — Nem,

— Nézze csak — mutat az éjszakánál sötétebb valamire — ott lakik egy asszony. Tizenkét gyereke van. És most ment férjhez másodszor. Hévízen voltak nászúton, hetvenkét éves.

— Fantasztikus — mormogom elcsigázva, pedig csak tizenhét csillét raktam.

— Fantasztikus a fenét. Szívós nép lakik errefelé. Korkovánban van egy másik néni, annak meg huszonegy gyereke született, két férjtől. Huszonegy kihordás, huszonegy szülés. És maga kapálja a szöllejét.

Kerülgetjük a bástyákat, a lejtős oldal földfogó kőfalait.

— Nem ver ki a felesége bennünket?

— Miért verne ki?

— Éjjel állítunk be.

— Hogyan tenne ilyet? Énnálam gyakori a vendég. A csőzők is benéznek, a rendőrök is ott melegszenek. Figyelje meg, milyen vörösborot adok én magának.

Megáll, és fenyegetően kérdi — Ivott már maga badacsonyi vörösborot?

— Nem.

— Akkor nem is tudja, mi a jó,

A házeresz alatt, búrában ég a villanykörte. Űvegezett tornácós, szőlőtőkék, gyümölcsfák közé húzódó ház. Czanga elégedetten zsörtölődik.

— Mindig meggyújtja az asszony a villanyt. Mondom neki, hogy fölösleges, ő meg fújja a magát, hogyne, hogy eltévedj, s itt bolyongj reggelig!

A köves, tágas konyhában tisztaság és meleg. A tűzhely mellett pirosképű, álmos, hálóingos, csöpp lány. A rádió a kongresszusi beszédet közvetíti, az irodalomról is szó esik, fáradtan, összetörtén gunnyasztok. Nosztalgiát érzek, örülök, hogy itt vagyok, ebben a házban. Hálásan rágom az abárolt szalonnát.

— Jó kis ház ez, szívesen laknék itt.

— Ugye? Pedig olyan rozoga volt, hogy ha Gulácson esett az eső, ez már akkor is beázott. Nekifogtam és megcsináltam.

— Megcsináltuk — kötekedik a felesége — semmiképpen se hagyjál ki engem ebből.

— Semmiképpen se hagylak ki. Ezért hát nem mennénk mi el innen sehová.

— Pedig ez a bánya nem üdülőtelep.

— Hát nem. S tudja, hogy az emberek zúgtak, mikor megtudták, hogy Uzsára, Diszelbe, Halápra telepítik a munkahelyet? Mert itt abbamarad a fejtés. Ideszoktak. Majd mindnek van háza, szőlleje. Ki hagyná ott szívesen?

— Én szívesen mennék — mondja az asszony, s elkomorodik.

— A robbantás miatt?

— Amiatt.

— Meg lehet szokni — morog Czanga kedvetlenül — nyilván régóta zajlanak itt a viták, — s hová mennénk? Itt a ház, ez a vidék. Gyakran járunk le a tóhoz, pedig sok ember tíz esztendeje se volt lenn. Már az idősebbje. Én csak itt érzem jól magam. Még a követ is meg lehet szeretni, igaz?

— Azért amit maga csinál . . .

— Hát, más, mint a csillézés. Nem nagyon gondolok rá. Ha azon járna az eszem, nem is mernék hozzákezdeni.

— Nemrég, hogy idejöttem, agyonvágott egy lőmestert a kő.

— Ismertem. Nem volt lélekjelenléte.

S erről nem is folyik tovább a beszéd. A férfi húzódozik ettől a témától, a felesége hallani se szeret róla. Pedig valóban veszélyes munka, s ez a vékony, valakit mindig ugrató ember, kétszer, éppen hogy megúsza. Ha fönn, a harmincméteres falon robbantanak, a lőmester úgy lóg egy szál kötélén előkészítés közben, mint a pók. Hagyján, ha akad valami sziklaplótó, akkor támaszkodhat a láb. Dehát, Czanga második keserves pillanatát éppen ilyen helyen élte át. Egy terasz réteges sziklája csúszott meg, s indult, mint a ródli, lefelé. »Ilyenkor befelé kell ugrani, s lapulni!« Egyszer a biztosítókötél cöveke szaladt laza kőbe, s a kötél hullott vele együtt. A segítők rántották vissza, nézett meredt szemmel és sárga volt, mint az agyag.

— Gyere — öleli fel az asszony a kislányt — aludni kell már. — A gyerek nyugóskodik. — Enyje, a bátyád lassan ki is alussza magát!

— Ilyen koránfekvő?

— Dehogy. Ma kimerítette az izgalom.

— Felelt?

— Nyulat vágott. Mert ez a nagy hős apja — derül fel az arca, és mosolyogva mutogat Czanga lőmesterre — ez nem mer tarkóncsapni egy nyulat.

— Nincsen nékem arra szívem. Személyesen ismerem valamennyit, még a természetüket is. Hogyan csapjam tarkón?

— Igy azután ráparancsol a fiúra. Ő meg, szegényke, nem meri mondani, hogy nem. Mert fél félni.

Ott kinn, újra ég a villanykörte.

— Hát, találkozunk még — nyújtja a kezét — járjon szerencsével.

— Maga is — mondom, mert úgy érzem, nagyobb szüksége lehet rá, mint nekem.

Legyint, mosolyog.

— Nem lesz semmi hiba. Az asszony is megnyugszik majd. Valakinek ezt is kell csinálni, igaz?

Meglepetten megállok. Harsány, szép férfibariton énekel.

— Hát, ez micsoda?

— Hó, ez egy érdekes ember. Tudja milyen dolgos? Ötvenhat esztendő, s nem is olyan régen, negyven csillét is rakott. Néha mulat egyet, csak úgy magának. Kiül a pincébe, iszogát, énekel. Ilyenkor van egy kis baj. Ilyenkor veszekszik a feleségére, pedig amúgy nagyon jól élnek ők. Lehordja mindennek. A múltkor már nem álltam meg, kérdezem: — Lajcsi bácsi, tudja azt maga, milyen rendes asszony a felesége? — Tudom. — Hát akkor miért mondja neki, hogy kurva? — Erre fölemelte a mutatóujját, komolyan rámnézett, s megszólalt. — Az az ünnepi neve.

—II—

— ERNŐ! — IDŐSEBB, VÖRÖSKÉPŰ BÁCSI támaszkodik a pulthoz, mint egy búcsújáróhely korlátjához, s hangjában csodaváró remény vibrál — adjál egy féldeci törkölyt, Ernő!

— Elfogyott.

— Hazudsz, Ernő!

Gondos Ernő természettől piros arca merő sértődöttség és felháborodás.

— Nagyon jól tudod, hogy én még sose hazudtam!

— Akkor bort adj, Ernő. Azt se adsz?

— Azt se. Egész délután törkölyt ittál, ha kevered, fejlökést kapsz, szerencsétlen.

— Beírok a panaszkönyvbe!

— Itt van. — csapkodja a csillogó pultot Ernő — írd tele, itt van, írjad csak! Inkább, minthogy a felséged elkapja a nyakam.

A bácsi, e hatalmas érv hallatán megjuhászkozik, fájdalmas búcsút vesz és rá se pillantva a panaszkönyvre, távozik.

Borzongva szárítkozom a kályha mellett. Ma korábban jöttem le a hegyről, a természetesen most is szemelő havasesőben. Tomaj utcalámpái már hivogatóan integettek. A gyerekek ázott kismacskákként kapaszkodtak az iskolából hazafelé és mint a kotlóstyúk a csibéket, csapatonként egy-egy asszony teregette őket. A kolóniabeli mamák így oldják meg a biztonságos hazafuvarozás kérdését. Elandolodva sajnálkoztam rajtuk, amikor valami vizes agyagos kövön megcsúszott a lá-

bam, hanyattestem, s leszánkáztam egy vizmosásba. Infernális alászállásom egy gyermeksoport kellős közepén ért véget. Körülálltak és szakértelemmel néztek.

A tanácselnök megjön, bemutatkozom, készítem a tollat.

— Elvtárs — mondja — valami igazolást legyen szives.

Éberség. Vacogó elismeréssel tocsogok haza az igazolványaimért.

— Sajnálhatod, hogy nem jöttél előbb — vigasztal Ernő egy féldecivel — itt volt a Jóska. Kérdeztem, fölmond-e? Azt mondta, többet az életben soha, mert néki úgyse sikerülne.

— Melyik Jóska?

— Ott fõnn, összerúgta a patkót valamelyik bányamesterrel, s dühöngve elindult, hogy felmond. Valamelyik haverja útközben bekiabálta a pincéjébe. Bánatában berúgott. Múlt az idõ, indult tovább, de Korkovánban is megkóstoltatták az ideit vele, ott is keresztbe akadt a szemük. Mire leért, erõs délután volt, kijózanodott. Erre beugrott ide, egy pohár bátorságra, itt azután, mire észrevettem, teljesen elkészült. Nem tudta megmondani, mit akar. Erre jött a sógora kocsiival, föltoltuk, s õ azután hazafuvarozta, vagy tíz kilométerre.

A tanácselnök két emberrel tárgyal, — kicsit férfikaszinó, meleg tárgyalóterem is ez a büfé, — s a vita hevében ballonját, kabátját, ingét is kigombolja.

— Nem lehet így, kérem, — panaszkodik, amint egyedül maradunk — az ember úgy érzi, kifolyik a kezébõl ez a falu. Mert nézze csak. Ugye, itt vannak a kommunisták, kikre támaszkodni lehet. De hogy vannak itt? Bánya, kutatóintézet, község, MÁV, hegyközség, bizony. Mintha Tomaj nem is egyetlen Tomaj lenne. Minden alapszervnek saját terve is van, azt hajtja elsõsorban. Mi energia marad a falu egészére? Semmi. Kétszázötven párttag, hat alapszervben. Pedig, hogy kellene itt a munka.

— Például?

— Például a kultúrházhoz. Község büszkesége lenne. Kaptunk rá kétmillió hatszázezer forintot. No. Lehetne kezdeni. Lehet a csodát. Mert hol legyen? Tomaj maga hét kilométer hosszú. Badaacsonyõrs is követeli. Mi vagyok én, isten?

— Elkeseredve néz az abroszra. — Mert Korkován is követeli. Pedig meg lehetne csinálni szépen. Társadalmi munka kellene hozzá. Van itt elég kõfaragó, alapozáshoz kõmûves, ember a szállításhoz. Kõ. Csak éppen nem jönnek.

— A pedagógusok nem segítenek?

— A pedagógusok — gondolkodik — no igen. Mozognak. Tudom én, hogy sok munkájuk van. Nem kapunk elég segítséget onnan. Más bajok is vannak. Negyvenöt fõs testület, egy párttag. S azután megy ott szépen a materialista nevelés, hétközben. Vasárnap meg, jónéhányan mennek a misére. Pedig, ha többet segítenének, jobban menne a dolog, mert a faluban szeretik õket. Meglenne a kultúrház. Szakkörök, színházi elõadás, nyugdíjasok klubja. Velük jobban is lehetne dolgozni. Itt van például Moldován Jenõ bácsi. Tudja, mit csinált? A villamosítás idején három utcában szervezte meg a gödrök ásását, oszlopok szállítását.

— Ez igen.

Ez igen.

— Hetvenhat esztendõs.

Búcsúzik, kigombolt ballonnal indul. Visszanyitja az ajtót, s beszél:

— Utcát is kellene kövezni. Aj!

— Megyünk? — kérdi Ernő.

— Hát, ha el tudsz jönni . . .

— Átveszi az asszony.

Megyünk. Csak úgy ver a zápor, s egyre inkább a hó. Már megint a hó. Rátelepszik ez az idő, egész vakációmra, mintha a bazaltbánya, s a munka jellegét, itteni életem eléggé rideg magányát hangsúlyozná. Expresszív idő. Föltappogunk egy széles, szabad teraszra. Kopogunk, kiabálunk. Az üveg mögött megjelenik egy árny, s dühösen visszakiabál.

— Gyertek hátra! Nem tudom kinyitni ezt a rohadt ajtót.

Hátramegyünk. Forog a kulcs, behatolunk a konyhába. A házigazda, — Rác Imre — negyvenes, kicsit fáradt arcú, jókiállású férfi. Hangja csaknem szaggatóan erős, ha megszólal, szerteszét veri a csendet.

— A nyavalyások — dühöng — megcsináltuk ezt a házat, s olyan ajtót tettek bele, hogyha víz éri, bedagad, mint egy teknő. A sok hülye. Ha én így nevelném a gyerekeket, nyakamon lenne az egész Oktatási Osztály. Az építőipariak meg csak röhögnek.

Benn a család. A felesége is pedagógus, a két gyerek tanul. Megyünk a másik szobába.

— Aha — villan a Rác Imre szeme, amikor Ernő elmondja, kivel beszélgetünk egy félórája — és miről beszéltetek?

— A kulturházzól . . . egyebekről is.

— Látod — fordul a feleségéhez — nagy probléma — bólogat — igen nagy probléma. Tudod, milyen iskolaviszonyok vannak? Három helyen tanítunk, három nyavalyás, elaggott épületben.

— Láttam.

— No. Szertárnak, fizikumnak, ilyesminek, helye nincs. Tantestületi szoba nincs. A gyerekeknek sincs helye. Még jó, hogy poloska nincs. Hat-nyolc évesek is, este másznak a hegyre. Tornaterem sincs, ember! A tornaórák az osztályban folynak. Tudod, mit jelent ez egészségileg? Meg lehetett volna legalább a gondok nagyját oldani. Volt itt egy KISZ-ház, üresen. Megkaptuk? Nem kaptuk meg. Ki kapta meg? A BIB. Ezzel a bizottsággal nekünk rengeteg bajunk van. Az üdülők jönnek, elmennek. Mi meg itt élünk, érted? S ez a bizottság csak a partról, meg a vízből látja a világot. Még az iskolát is el akarják a nyári szezonra venni, túristaszállásnak. S arra meg nem gondolnak, hogy járnak itt angolok, amerikaiak, meg mindenféle náció. Meglátják ezt a tetves fészket, ezt az »iskolát« és röhögnek a markukba. Hol vagyunk mi még a kultúrháztól!

— Nem tartod hasznos gondolatnak?

— Országosan igen. De itt? A tanács nyomja a tervet, azt hiszik, emelik az »ünnepség fényét.« Nem azon kellene vitázni, hol legyen, hanem, hogy legyen-e? Kell-e?

— Persze, hogy kell.

— Pesti szemmel nézve. Itt, barátom, iskola kell. S ebben lehetne kulturterem, egy-két szoba, szakkörnek. Is-ko-la. Hogy a srácok ne este nyolckor érjenek haza. A pedagógusok is jobban, nagyobb kedvvel, lehetőségekkel tanítanak. Oda szívesen szerveznék társadalmi munkát. Mennénk magunk is. Dehát, tudod, elég kevés súlya van itt egy pedagógusnak. Egyik kartársam évek óta életveszélyesnek

nyilvánított lakásban él. Családdal. A másik meg olyan házban, aminek kátrány-papír a teteje. Menne itt a munka. Van egy ötven tagú felnőtt énekkarunk. S másutt is vannak emberek. Az üzemben például Jeck Tibi.

— Ismerem. Ő igazított a szállásomra.

— No. Az egy érdekes madár, barátom. Egyhónapos kiküldetésre jött Pestről. Ittragadt, megnősült, házat építettek. Most irodalmi szinpadot szervez. Nem is rosszúl, barátom.

Megmutatja a könyvtárát. Hatalmas, kitűnően válogatott anyag — csupa magyar szerző.

— Miért nem gyűjtesz külföldi szerzőket is?

— Így jött ki a lépés. A srácainak másképpen hozom már össze. Változik az ember, öregem.

Vacsorázunk, közben megkérdem.

— Névvel, vagy név nélkül?

— Miért?

— Egy pár ember tiltakozott a névkiírás ellen.

— Bolondok ezek? Mit képzelnek, elviszi őket a rendőrség, vagy mi? Látod, ez az! Még nem értik, vagy nem hiszik, hogy változott a világ. Nem szabad a háttérben sumákolni, ha igaza van az embernek. Ird csak ki, Rácz Imrének hívnak, öregem.

Elszarad és visszatér egy demizson borral.

— Idei nedű. Ernő, te szakértő vagy. őszinte is vagy igaz?

— Igaz.

— Akkor mondd meg, milyen?

Kortyolunk. Keserves, ecetes, legalább háromtagos bor. Kajánul figyelem Ernő vívódó lelkét. A törbeccsált jellembajnok összecsikorítja a fogait.

— Érdekes bor.

—|—

A FALURA, MINT A DICSEŐ SZÓ, rátelepszik az este. Kerülgetjük a pocsolókat, mert vizes hó hull, a fenyőfákon millió pihe perceg. Szobámban ég a villany. Magda takarít. talán szemet hozott, vagy ablakot tisztít. Amíg nem tartózkodom itthon, tesz-vesz serénykedik, ha megjövök, hetykén, s kicsit banto alá-zatta! elmosolyodik és menekül. Most két teli vödörrel verekszik a kályha mellett. s mérgesen pislog. Haja kócos, kabátja nyitva. Olyan, mint egy barna kis bárány.

Leteszem a vizes esőköpenyt. Rosszallóan rámnéz, s kiviszi az eresz alá, hogy lecsurogjon róla a hólé.

— Hallja, maga nem tud valami nagy rendet tartani.

— Maga se — mutatok leffegő kabátjára.

— Hát, ha egyszer dolgozik az ember.

— Én is dolgozom.

Egy másodpercre rámvillan, s lekicsinylően elmosolyodik.

— Nohát, amit maga ott téblábol a bányában . . . Minek dolgozik maga itt nálunk? Ahogy maga dolgozik.

— Szemtelen ség — gondolom sértett önérzettel, s megpróbálok fenyegetően

nézni, de nem megy. Ki tud erre a kislányra fenyegetően nézni? Örülök kötekedő kedvének, így tán beszédesebbé válik.

— Annyit mindenesetre dolgozom, mint maga, ezzel a két, vacak vödörrel.

—Hojjoj, mintha nekem csak ez lenne a munkám. Mikorra én a maga rendetlen szobájához jutok, már mosogattam a konyhán, s hordtam a vizet az embereknek.

— Nahát, ebbe se hal bele. Ki szomjazik ilyen időben?

Gondolkodik, mérleget.

— Az igaz. Nyáron annyit isznak, mint a bivaly, ilyenkor kevesebbet, de azért kifáradok. Olyan lárma van az osztályzón . . . Ebbe fáradok bele. Nem nagyon jó munka.

— Mennyit keres havonta?

— Hojjoj, nem nagyon sokat. Ötszáz forintot. Az erdőgazdaságnal, csemetézés-sel, kapálással, nyolcszázat is kerestem. Csak az nem állandó munka. Ez állandó.

— Holnap nem kell már se takarítani, se szemet hozni.

— Elmegy? Hová megy?

— Egyenlőre vissza, Pestre.

— Azután megint máshová? — Leül, kezét ölébe ejti. Tartózkodása, talán mert utoljára beszélünk, feloldódik, talán csak a kíváncsiság hajtja. Kutató kis gomb-szemével néz, tőpreng. — Jó ez magának? Egyszer itt, máskor ott. Én nem tudnám megszokni. Én ott szeretek élni, ahol régóta ismerem az embereket. Csak közöttük. Nyugodtan szeretek élni.

— Igaza van — gondolom magamban — talán igaza van.

— Azért nem árt szétnézni a világban egy kicsit. Volt már Pesten?

— Kétszer. Nem kívánczodom oda. Este a sok villany nagyon szép volt. Nappal félttem a csörtetéstől.

Megmagyarázhatatlan szánalom, és furcsa nosztalgia önt el. Irigylem ezt a kislányt, aki itt marad, az ismerős emberek között, s ha kedve tartja, holnap is bejöhét ebbe a szobába.

— Holnap szombat van. Mit csinál majd holnap?

— Hát, van tévé. meg rádió.

— A Déryné járt már erre?

— Nem nagyon jár. Nem voltam még színházban.

— Szeretne színházba menni?

Bosszúsan felrántja a vállát. Ha sajnálkozást szimatol, támadóan összegubbaszkodik.

— Megvagyok nélküle. Ha valami jó darabot hallok a rádióban, szeretném látni. Néha elmegyünk a bálba. Ritkán, mert én még csak tizenhat éves vagyok. Ha idősebb leszek, többet járok. Akkor több zsebpénzt is kapok majd.

— Most mennyi pénzt kap?

— Vasárnaponként kapok egy tizest. No, meg a ruha. Nem panaszkodom ebben a tekintetben.

— Fodrász?

— Minek lenne az?

— Hogy feltupíroztassa a haját.

Kuncog tudatlanságomon, örül, hogy lefőzhet.

— Kiment az már a divatból. Most a konty a divat. Ha tizennyolc éves leszek, s így marad, megnövesztem a hajam. És más munkát keresek.

— Itt a faluban?

— Dehogy — türelmetlenkedik — Tihanyban.

— Miért éppen ott?

— Mert jártam már ott, ismerek egy csomó embert. Füredre nem megyek, ott nem ismerek senkit. Tihanyban kétszer is voltam. Meg Székesfehérváron, hosszabb ideig. Ott lakik a nővérem.

Fölugrik, megpiszkálja a tüzet, zümmögni kezd a kályha. Visszajövet egymásra rakja a könyveket.

— A könyveit is mindig szétdobálja.

— Nem katonák ezek. Minek olyan nagy rend? Magánál talán vigyázzban állnak, vagy mi?

— Ennekem nincsenek. Másoktól kérek.

— Mostanában miket olvasott?

— Egy orosz énekesnek az életét.

— Saljapint?

— Azt. Meg a »Szép pap«-ot.

— Milyen könyv volt?

— Jó. Meg a »Halálhajó«-t.

— És ez a könyv?

— Jó.

— Többet kellene olvasnia. Újságot is.

— Minek?

— Hogy kérdezhet ilyet? Nem beszélnek erről a KISZ-ben?

— Nem járok én oda.

— Kár.

Megrántja a vállát. Semmi közöm hozzá.

— Ha ezt a szót kimondja: háború. Mire gondol? Milyen dolog ez?

— Láttam már moziban. Nem nagyon jó dolog. Rossz.

Védekező állapota nyers, darabos válaszokra készíti. Olykor úgy beszél velem, mint egy falubeli fiúismerőseivel, hetykén, derűs, lányos szemtelenséggel vagdalcozik, néha elhallgat, riadtan haragosan néz. Elvégezte az általánost. Itt ül Tomajban. Megrebbenő szemmel gondolkodik, »jó itt nekem.« Azután elszomorodik, s halkán mormog. — Néha megúnom az életemet egy kicsit. De csak néha. Majd ha tizenyolc éves leszek, másképpen élek. Elmegyek Tihanyba.

— Idefigyeljen! Tegyük fel, hogy én egy jószágos tündér vagyok.

Szája elé kapja a kezét, nevet.

— Hojjoj, úgy is néz ki.

— De csak tegyük fel. És azt mondom. Idefigyelj. Magda, szorgalmasan takarítottál és hoztál szemet is, pedig nehéz felcipelni a sok lépcsőn és mire idekerülsz, kifáradtál már alaposan. Ezért három kívánságodat teljesítem.

— Ne beszéljen zöldeket!

— Halljuk az elsőt!

— Hát . . . jó lenne nyerni az »Ahány ház, annyi rejtvény«-ben egy magnót. Akkor hallanám a hangomat. Sose hallottam még, mert beszélek közben.

— Azután?

— Nem nagyon tudom, így hirtelen . . . Szeretnék száz évig élni. Tovább nem érdemes, igaz? De száz évig szeretnék.

— Tihanyban?

— Nem — ingatja a fejét — nem ott.

— Hanem, hol?

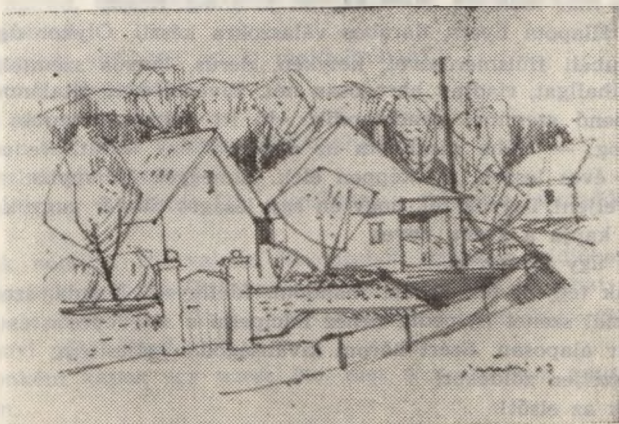
Tekintetét elmélázva szegzi a messziségbe. Hangjában szomjas vágy remeg.

— Székesfehérváron.

—|—

BŐRÖND BEPAKOLVA. JEGYEM A ZSEBEN. Örülök is, nem is. Jó lesz hazamenni, leülni a kávéházban egy feketére, jót beszélgetni, vagy dühöngeni valamelyik szerkesztőségben, kipihenten ébredni, elmenni a Fedettbe. Dehát annyi minden marad itt mögöttem. Hári, Vitorlás, »Vincénk«, Czanga lőmester és szárnysegéde, az az átkozott út, felfelé, a vizes mogyoróbokrok között, Ernő, aki a kályha mellé kergetett, ha fáztam a büfében, s akiket nem ismertem meg, a kilenc gyerekkel »dolgozó« korkováni iskola, Jeck Tibi, a huszonegyszer vajúdó asszony . . . Nem múlt töretlenül ez a négy-öt hét se. Irodalmi estre, más ügyesbajos dologban néhányszor Pestre, s az Alföldre mentem. Nem tett jót ez a testi skizofrénia. Legközelebb másként fogok hozzá.

Utoljára »átélek« még egyszer. Nagy, csak nyáron használt üdülőben helyeztek el, egyedül laktam egy egész szárnyrészben. Némi feudális göggel, megrendülten sétálgattam a szobákban. Most is összefonom karjaimat, mélán, de harcedzetten ballagok át a cintermen, lovag Wasserkopf Ivor vagyok, s elmerengek nemzetsegemen, melynek férfiai hősök, asszonyai pediglen erényesek voltak.

PATAKI JÓZSEF: TOKAJI UTCÁCSKA